

UZUN SÜRELİ VE TECRİT SİSTEMİNDE

HAPİSTE TUTULMANIN FİZİKİ VE PSİKOLOJİK SONUÇLARI

Bu çalışma tecrit sistemine ve kötü muamelelere uğranılan uzun hapisane döneminden sonra Türk hapisanelerinden yeni çıkan siyasi tutuklu/hükümlüler üzerinden toplanan yirmi kadar gözleme dayanmaktadır. Bu deneyimlerden sonra öznelerde fiziki ve psikolojik izlerin belirlenmesi aranmıştır. Fiziki bozuklukları anlamak, özellikle “ölüm oruçlarından” sonra kolaysa, genel olarak mağdurların saklamaya çalıştıkları psikolojik bozukluklar için aynı şeyi söyleyemeyiz. Bunlar Türk toplumunun yüzleşmekte zorluk çektiği ailevi, toplumsal ve mesleki sonuçları içeriyor.

«Uzun süreli ve tecrit altında hapiste kalmanın psikolojik ve fiziki sonuçları»

Claude AIGUESVIVES, Corinne GAL, Thierry CHOUBRAC, Carole DROMER, Anne-Marie GRANGEON-CHAZEL, Evelyn GRANJON, Bertrand GUERY, José-Luiz MORAGUES and Bernard GRANJON

I) YÖNTEM :

Bilirkişi Raporu amaçlı ilk 32 görüşme ekim 2006 ve haziran 2007 arasında gerçekleştirildi. Bunlardan yalnızca 23 ü bu çalışma için ele alındı.

Bu olayların her birinde çok uzun yıllar hapis cezasını çektikten sonra (bir olay hariç) yeni haptisten çıkan Türk siyasi mahkumları söz konusudur.

Bu gözlemlerin hemen hemen tamamında, görüşmeler bu eski tutsakların bağlı buldukları derneklerin yerlerinde gerçekleşti. Ayrıca, bu tutsakları bu dernekler seçtiler. Yalnız bir görüşme, görüşme yaptığımız kişinin çalıştığı gazetenin yerinde gerçekleşti. Bu görüşmelerde, ayrı ayrı görüşülen eski tutsaklardan başka, her zaman aynı olan bir tercüman, ekspertizler süresinde değişmeyen, beş psikolog ya da psikiyatristten oluşan Dünya Doktorları (Medecins du Monde) ekibinin iki üyesi hazır bulunuyordu. Yalnızca üç görüşme, ilgili kişilerin hep haptiste olması ya da ölmüş olması nedeniyle, bir aile bireyi ile ilgiliydi. Bunlardan biri hapis edilmesinden sonra yapıldı.

II) ÖRNEKLER:

Cinsiyet : 17 Erkek ve 6 Kadın.

Yaş : 18 ve 46 yaş arası, ortalama yaş 31, 8

Kökenleri : Sistemli bir şekilde bunu sormadık. Dokuz tane eski tutsak bize Kürt kökenli olduklarını söylediler, biri ermeni kökenliydi, diğeri Süryani kökenliydi.

Hapse girmeden önceki aile durumları : Boşanmış ve iki çocuk annesi bir bayan, evli bir çift, 11 bekar ve 9 aile durumu belirlenemeyen var.

Haptisten önceki eğitim durumları : 12 öğrenci (lise ya da üniversite).

Haptisten önceki iş durumları : 2 nitelikli iş, 5 el işi, 4 işsiz, 12 belirtilmemiş.

Militan bağlılık : 21 i barışçı bağlanmalarını doğruladı, şiddet olmayan bir gösteride bazen bulunmakla sınırlı, 2 si bize silahlı mücadeleye katılmış olduklarını açıkladılar.

III) SUÇLANDIKLARI OLAYLARDAN ÖNCEKİ TIBBİ DURUMLARI

Ensülin bağımlısı bir şeker hastalığı gösteren birisi dışında, sorular sorulanların hepsi hapisaneden önce sağlıklı olduklarını açıkladılar.

IV) ADLİ YOLUN ANIMSANMASI:

Belirtilen hapis kalma süreleri 7 ay ile (Kürt bir arkadaşının yanında bir gösteride yakalanan bir liseli) ve 20 yıl. Ortalaması 8,33 hapisane yılı.

V) UĞRANILAN SALDIRILAR :

En azından ilgili kişilere inanarak, saldırı olaylarının eşlik etmediği tek bir hapislik görmedik. Bu kötü muameleler basit bir tokat ya da aşağılamadan (toplularak çıplak soyma), Filistin askısı, elektrik verme, yakma, vücudun çeşitli yerlerine vurma, testislerin burulması, tecavüz tehditi ve hatta cinsel şiddet, zorla yutturma, köpeklerle saldırma, vücut araması, soğukta bırakma, su, yiyecek vermeme ya da uykusuz bırakma, dolaşmadan ve televizyondan yoksun bırakma ve sağlık bakımını reddetme, fiziki kötü muamelelere (posta ya da ziyaretten yoksun bırakma, aşağılamalar, ölüm tehditleri, sürekli gürültü ve ışık) kadar gidiyorlar.

Bu kötü muameleler daha çok gözaltında yaşanıyor ama çok ya da az uzatılmış bir biçimde hapislik sırasında da devam ediyorlar. Özellikle de bir yerden bir yere götürme sırasında oluyor, başka bir hapisaneye, mahkemeye ya da doktora götürürken söz konusu oluyor. Bu sonuncusu yani doktor, gidilebilirse, çok kötü koşullarda oluyor (gizlilik olmuyor, olanaklar yetersiz oluyor ve düzenden yana taraf olmuş taraflı pratisyen hekimlerle oluyor...)

Tecrit düzeni sistemli bir biçimde dereceli uzun ya da çeşitli sürelerde bütün hapisliğe eşlik ediyor. Bu, toplu birlikte dolaşmadan yoksun bırakmadan diğer tutsaklarla karşılaşma yaşağından geçerek hücre ya da disiplin hücresi tecritine kadar gidiyor. Bu sistemler kötü muamelelerin artmasına elverişli koşulları sağlıyorlar.

VI) AÇLIK GREVLERİ / « ÖLÜM ORUÇLARI » :

Açlık Grevleri sistemli olarak bizim deneyimimizde yoktur. Yine de, bunları 8 kere saptadık. Süreleri 30 günle 299 gün arasında değişiyor, bu son durum ölümle bitti. Aynı zamanda B1 vitamini almaya üç gözlemlerde uyulmadı. Birçok kütleli zayıflama ileri sürüldü (50 kiloluk ağırlık düşüşüne indi), aynı şekilde hastaneye kaldırma ve zorla beslemeyi getiren koma da görüldü. En azından resmi bir şekilde, hiçbir adli tıp saptaması gerçekleşmiş görünmüyor.

VII) UĞRANILAN SALDIRILARLA BAĞLANTILI TIBBİ – PSİKOLOJİK ZARAR:

İlk önce B1 vitaminsizliğinden ileri gelen açlık grevleri zararlarını ayırmak gerekir. Daha önce TIHV yardımıyla yapılan 10 gözlemi sunduk ve sonra AİHM'ne gönderdik. 23 Görüşme sırasında, sekizinde bunlardan gözlemledik. Bu bozukluklar: denge bozukluğu, çabuk yorulma, görme bozuklukları, acouphenes (akufen), hafıza ve konsantrasyon bozuklukları ve uyku bozuklukları agorafobi (açık alan korkusu), ilişki kurma zorluğu, suçluluk duygusu, işkence sayıklamaları ve çeşitli tanıma bozuklukları...

Değişmez bir biçimde bu pisişik bozuklukların bir kısmı aynı şekilde açlık grevi yapmayan tutsaklarda da bulundu. Kesinlikle bunları küçümseme eğilimindeyiz, bu eski tutsakların militanlıkları bir çok olayda, kendilerine, kendileriyle ilgilenmeyi, şikayet etmeyi yasaklıyor. Bununla beraber, gerçektir ki, ideoloji gerçek bir destek rolü oynuyor. Adli tutsaklar bundan yararlanamıyorlar. Bu onların diğer militanlarla ilişkisini daha da kaçınılmaz ve tecrit sistemini daha da çekilmez kılıyor.

Genellikle ayrı bir özelliği olan fiziki bozukluklara (bazı yara ve yanık izleri ve bazı cilt bozuklukları) dikkat edilmelidir. Yine de, bir organ çıkarılması ve tedavi edilmemiş ağır yanık izlerini belirtmek gerekir!

VIII) SON TOPLUMSAL DURUM :

- Bakımdan yararlanabilme : Maddi olanakların eksikliği ve sorumluluk ve bakımın olmaması, yalnızca tıbbi masrafların bir dernek tarafından karşılanması hariç (bir psikoterapi için 2 olayda böyle olmuş).
- Devlet tarafından kötü durumun hesaba katılması: bu bize hiçbir zaman belirtilmedi.
- Hapishane çıkışındaki aile durumu : Eski tutukluların çoğu bekarlardı ve öyle kaldılar. Aile bağları en azından gevşektir, bunun nedeni bazen yakınların başka yere gitmesi, en kötüsü de bazılarının “büyük aile” yani militanların ailesi lehine kopmuş olmasıdır. Bu eski tutuklulardan birisi yeniden hapse girmek için saklanıyor. Aralarından ikisi yine de ailelerinin içinde yer buldular.
- Sosyal ve Mesleki Statü : İki eski tutuklu iş buldu, birisinin işi hapse girmeden öncekinden daha yüksek seviyede (gerçekte okuma yazmayı gizlice hapishanede öğrenmiş). Diğeri eğitimine devam edebilmiş. Tüm diğerleri, ya gereklilikten ya da kendi seçimleriyle bütün zamanlarını militanlığa vermek için ya da aralarından ikisinin yaptığı gibi resme ya da şiire vermek için işsiz oldular ya da yeniden işsiz oldular.

Burada yalnızca söz konusu olan, gelecek aylarda, Avrupa Kamuoyunu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesini Türkiye gibi büyük bir ülkeye yakışmayacak hapishane durumuyla ilgili olarak duyarlılaştırabilecek bir biçimde geliştirmek ve kanıtlamak istediğimiz ilk yaklaşımdır.

Uzun Süreli ve Tecrit Sistemindeki Hapsedilmelerin Fiziki ve Psikolojik Sonuçları. İstanbul Aralık 2007

Uzun bir hapishane döneminden sonra hapisten yeni çıkmış tutuklularda saptanan psişik acının çeşitli nedenleri vardır. Bunlar, uygulanan fizik ve psişik şiddet ve uygun tedavinin yetersizliği ya da olmaması nedeniyle özellikle korkunç hapsedilme koşullarına bağlıdır.

Bununla birlikte, bu travmalar fiziki etkilerden çok sistematik üzüntülerin, tecritin ve gardiyanların öngörülemeyen ve çoğunlukla saçma muamelelerinin bıraktığı derin izlere bağlı görünmektedir. Bunlar gerçek aşğılamalar, insanlıktan çıkarma girişimleri olarak ortaya çıkarlar.

Ölüm riskinin gerçek olduğu olaylar karşısında, mağdur yok olma tehditinden kendisini korumak için savunma mekanizmalarını harekete geçirir.

Bu belirtiler uğranılan travma şokunun göstergeleri olduğu kadar her şeye rağmen kurtulup yaşamak için uygulanan aşğı yukarı yanıtlardır.

Eğer vücut ilk travma kayıt yerini oluşturuyorsa, psişizm bunun hassas toplanma yerini oluşturuyor. Bunun da yani psişizmin içinde orada bütün olanaklı yeri işgal etmek için sıkıntılar yerleşecektir.

Hapishane çıkışında semptomlar (belirtiler) kaybolmazlar, tam tersine hapishane yaşamıyla yeni yaşam arasındaki kopmayla daha da güçlenebilirler : *“Uzun zamanda hapishane yaşamına uyum sağlayabildim. Şimdi bana çok acıip görünen yeni yaşamımda zorluklar hissediyorum”.*

Hapishanede sağ kalmak için sürekli mücadele bir kere serbest kaldı mı yerini bunun büyümesine ve tutuklunun içinde bulunduğu uzun kapatma, tecrit sürelerinin ve sürekli güvensiz bir durumda bulunmanın etkisiyle post travmatik yeni semptomların (belirtilerin) ortaya çıkmasına bırakır.

Dışarıda, dünya hapishane ortamıyla karışıyor, o da tehditlerin taşıyıcısıdır, bunlardan bazılara gerçektir (devam eden davalar, devam eden polis takibi, hapishaneye geri dönme riski) diğerleri hayalidir çevreye karşı, eski tutukluyu tehdit eden hatta eziyet eden net bir kuşku ve düşmanlık duygusudur.

Tutuklunun hapse girmesinden önceki sosyal, aile ve dost çevresi büyüklük ve güven niteliklerini kaybetmiştir.

Tutuklu toplumla bağ kurma kapasitesini kaybeder, çoğunlukla eski ilişkilerini koparır ya da en azından eski tanıdıklarıyla (hapse girmeden öncekilerle) arasına mesafe koyar, içine kapanmaya başlar, evinde kapalı kalmadığı zaman sosyal yaşamını en aza indirger (en gerekli alış verişleri yapmak gibi).

« *Beş çocuğum var ve onlarla ne yapacağımı bilemiyorum. Aramızda bir diyalog eksikliği var. Hapiste geçen bunca uzun zamandan sonra onları tanımıyorum* ».

Hapiste kalma koşullarının etkisi onun (eski tutuklunun) davranışını etkiler ve eski tutuklu hapishane ritminde yaşamaya devam eder. Aynı saatlerde uyanır: *“İlk günler, sabah uyanıyordum ve bana yemeğimin getirilmesini bekliyordum”*. Kendisine rağmen hapishanenin sınırlı mekânını oluşturuyor : *“Havalandırmada uzunlamasına on bir adım atıyordum. Çıktığım zaman on bir adımdan sonra duvarı arıyordum!”*

Hapishane dünyası sürekli tekrarlanan ve insanlıktan çıkartan baskılarıyla eski tutuklu tarafından içselleştiriliyor ve ilk tahliye anından itibaren aktif kalıyor: *“Hapishaneden çıktığımda iki tarafımda asker olmadan yalnız yürümeme şaşıryordum”*.

Eski tutuklunun topluma uyma zorluklarıyla ve iletişim problemleriyle birlikte, uğranılan travmalarla direk ilişki kurulacak bir dizi bozukluk saptıyoruz.

En korkunç olguların yeniden yaşanma korkusuna karşı –hapishanede yaşananlar ya da yakalanması sırasında yaşananlar ya da poliste gözaltında yaşananlar- post travmatik semptomatolojiye göre “klasik “ savunma mekanizmalarıyla mücadele edilmiştir. Dinlediğimiz tutuklular uyku bozukluklarından (kabuslar) ve uyuklama (uykusuzluklar), migrenler, düşünce bozukluklarından (hafıza kayıpları) yakınıyorlar. *“Onlar beni bütün düşüncelerimden soymak istediler”* diye açıklıyor kendisinin tek ilişkisinin, yalnızca ona yemek veren gardiyanla olduğu tek kişilik bir hücrede iki hafta tecritte kalan bir tutuklu.

Ama olguların çoğunda, travmatik olaylar tekrarlanan bir biçimde tüm düşünceyi kaplayan kâbus sekansları (süreleri) biçiminde *“kafanın içinde takılmış bir film gibi”* ortaya çıkıyorlar. Yaşadıklarından ve orada kalan yoldaşlarının anısına bağlı suçluluk duygusundan yakasını kurtaramıyor: bir parçası hapishanede kalmış gibi.

Son olarak, (yukarıda açıklanan) bu psikik süreçlerle uyum halinde vücut rahatsızlıkları da görünür. Dışarıyla içerisi arasında, kendisiyle başkası arasındaki farklılaşmayı sürdürmedeki zorlukla ilişki kurmaya uğraşırlar.

Tecrit hücreesindeki uzun süreler, duyuumsal yoksunluklar içeri girme ve zulüm duygularını arttırlar. Bunlar: gürültüye karşı aşırı hassaslık, görüş keskinliğinin azalması (az aydınlanmış hücre yüzünden), soğuğa ve neme karşı mücadele, zaman noktalarının kaybolması (hafıza kaybı ve/veya zamanı karıştırma), uyku bozuklukları... vücut cilt hastalıklarının ifade alanı oluyor (egzama, saç dökülmesi), aftlar, ve bazen allüsinasyonlar. Bir tutsak bize şöyle diyordu: « [mücadele etmek için] *vücudumuzdan başka hiçbir şeyimiz yok* ».

İşkence olarak bu duyumsal tecrit koşullarının hem kısa vadeli hem de uzun vadeli olumsuz (negatif) psikolojik etkileri vardır.

Çıktığı zaman tutuklu normal sosyal ve duygusal bir yaşamı yeniden bulmasını ona engelleyen ara bir yerde bulunur.

Bu geçmişten yeterli derecede çıkamazsa (kurtulamazsa), kendisine çok acı veren şeyleri unutma girişimi olarak "unutkanlıkların" kaynaklandığı kişisel *proje* yapma yeteneksizliği ortaya çıkar.

Bu gözlemlerde bize söylendiği gibi hapisane ortamının insanlıktan çıkarılmasının hedefi tutuklunun yoldaşlarıyla, birlikte kaldığı tutuklular (içerde), ailesiyle, avukatıyla ve arkadaşlarıyla (dışarıda) tüm ilişkisinin yok edilmesi aracılığıyla gerçekleşiyor.

Hapiste tutma tutsak için onun sosyal ve yakın dünyasından bir kopmayı temsil ediyor. Tutsak kendi kendisiyle (entelektüel ve duygusal) iç diyalog sürdürmekte yalnızca kendisine ve kendi kapasitesine güvenebilir yoksa gerileme riski ve allüsinasyonlu sayıklama riski ortaya çıkar.

Bazı tutsaklar diğerlerinden daha iyi başarırlar çünkü okuma yazma bilirler, okuyabilirler, yazabilirler, bazı şeyler üretebilirler, bitki yetiştirebilirler (!). (Onlardan birisi gazete parçalarından hapiste okumayı öğrenmeyi başarmış).

Diğer tutsaklar başarıyorlar militanlıkları nedeniyle "uğranılan deneyimlerle güçleniyorlar". Politik bağlanmaları, hapisanenin içindeki ve dışındaki ağ aracılığıyla aynı düşünceleri paylaşan erkekler ve kadınlar topluluğuna bağlılıkları onlara tutsaklıkları boyunca daha iyi direnmelerini sağlıyor. Birçok tutsak bize işkencecileri karşısında, kendilerindeki bu öfkeden söz ettiler : "*yılgınlık değil öfkeden*" dedi aralarında bir tanesi bize. Ama hapisten çıkınca bile ifadesi zor olan bir öfke bu.

Güçlü bir ideolojiye ait olan bu gruplar bir olaylar bütününe bireysel ve kolektif bir anlam verebiliyorlar. Bağlılıkları baskı ve şiddete daha iyi katlanabilmeyi sağlıyor. Bu koşullarda hapisane deneyimi bir *sınav* oluyor. Bu başarıldığı zaman yeni bir tutsaklığa hazırlanmayı sağlayan artı bir güç veriyor.

« *Deneyim kazandım. Olgunlaştım. Orada hayatımın kitabını okudum*».

Bununla beraber birçokları için dramatik bir hapisane ve hayatta kalma deneyimi olarak kalıyor. Bir yerde, depresyon durumları ve derin anksiyete (endişe) aracılığıyla kendisini ifade eden, bir yanda kendisinin terk edilmesi pahasına aşıyor.

Traumatizmin sonuçlarının politik tutuklu üzerinde şiddet taşıyan düzenlere uğrayan genel yaşam koşulları tarafından (kontrol, devam eden mahkemeler, statü kaybı, sosyal haklar, kırılma, aşağılanma vb), şimdi mağdur görünen ya da görünmeyen, sürekli bir korkunun korkusunun içindedir.